

ΑΡΧΕΣ/ΚΑΝΟΝΕΣ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΜΕ ΠΑΙΔΙΑ

ΓΕΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ

Η εκπαιδευτική έρευνα οφείλει να εφαρμόζει τη δεοντολογία που προβλέπει τον σεβασμό της προσωπικότητας, της γνώσης, της ποιότητας της έρευνας και της ακαδημαϊκής ελευθερίας.

Ως κοινότητα ερευνητών για εκπαιδευτικά θέματα θεωρείται το σύνολο όσων συμμετέχουν στην εκπαιδευτική έρευνα, συμπεριλαμβανομένων των πανεπιστημιακών, των επαγγελματιών (στον ιδιωτικό ή δημόσιο τομέα), των εκπαιδευτικών και των φοιτητών.

Οι δεοντολογικοί κανόνες που αναφέρονται στην έρευνα με παιδιά οφείλουν να συντάσσονται βάσει τεσσάρων παραμέτρων:

1. Οι ικανότητες, οι αντιλήψεις και τα πλαίσια αναφοράς των παιδιών ενδέχεται να διαφέρουν από των ενηλίκων, ως συνέπεια της ηλικίας τους, του αναπτυξιακού τους σταδίου κ.ά.
2. Τα παιδιά είναι δυνάμει ευάλωτα εκμετάλλευσης, κατά την αλληλεπίδρασή τους με τους ενήλικες, γι' αυτό υπάρχουν ειδικές ευθύνες των ενηλίκων απέναντι σε αυτά.
3. Οι σχέσεις δύναμης ανάμεσα στον ενήλικα ερευνητή και το παιδί που συμμετέχει στην έρευνα είναι άνισες.
4. Οι ενήλικες (γονείς, εκπαιδευτικοί ή άλλοι υπεύθυνοι για την παιδική φροντίδα), που μεσολαβούν στην επαφή του ερευνητή με το παιδί, οφείλουν να τηρούν τη δεοντολογία ως προς την ενημέρωση του παιδιού και τη συναίνεσή του για την εθελοντική συμμετοχή του στην έρευνα.

Η δεοντολογία της έρευνας με παιδιά χρειάζεται να ισορροπήσει ανάμεσα σε διάφορες προϋποθέσεις. Αφενός απαιτείται να αποφευχθούν ή να ελαχιστοποιηθούν βλάβες εξαιτίας της έρευνας και να εξασφαλιστεί η προστασία των παιδιών και των νέων, και, αφετέρου, χρειάζεται εγρήγορση απέναντι στους κινδύνους και τις βλάβες που επιφέρει η αποσιώπηση των απόψεων και εμπειριών των παιδιών, με τον αποκλεισμό τους από την έρευνα.

Οι ερευνητές οφείλουν να εφαρμόζουν τα άρθρα 3 και 12 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού του Ο.Η.Ε. Το άρθρο 3 προβλέπει ότι, για όλες τις ενέργειες που αφορούν το παιδί, θεμελιώδης προϋπόθεση είναι το συμφέρον του παιδιού. Το άρθρο 12 απαιτεί να δίνεται στα παιδιά που έχουν ηλικιακή ωριμότητα και ικανότητα να διαμορφώνουν απόψεις, το δικαίωμα να εκφράζουν ελεύθερα τις απόψεις τους σε όλα τα θέματα που τα αφορούν.

Ειδικότερα, όσον αφορά το Άρθρο 3:

1. Σε όλες τις αποφάσεις που αφορούν τα παιδιά, είτε αυτές λαμβάνονται από δημόσιους ή ιδιωτικούς οργανισμούς κοινωνικής προστασίας, είτε από δικαστήρια, διοικητικές αρχές ή νομοθετικά όργανα, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη, πρωτίστως, το συμφέρον του παιδιού.
2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη υποχρεούνται να εξασφαλίζουν στο παιδί την αναγκαία για την ευημερία του προστασία και φροντίδα, λαμβάνοντας υπόψη τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των γονέων του, των επιτρόπων του ή άλλων προσώπων που είναι νόμιμα υπεύθυνοι γι' αυτό, και παίρνουν, για τον σκοπό αυτό, όλα τα κατάλληλα νομοθετικά και διοικητικά μέτρα.
3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη μεριμνούν ώστε η λειτουργία των οργανισμών, των υπηρεσιών και των ιδρυμάτων, που αναλαμβάνουν παιδιά και που είναι υπεύθυνα για την προστασία τους, να είναι σύμφωνη με τους κανόνες που έχουν θεσπιστεί από τις αρμόδιες αρχές, ιδιαίτερα στον τομέα της ασφάλειας, της υγείας και σε ό,τι αφορά τον αριθμό και την αρμοδιότητα του προσωπικού τους, καθώς και να εποπτεύεται με κατάλληλο τρόπο.

Αντίστοιχα, όσον αφορά το Άρθρο 12:

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη εγγυώνται στο παιδί που έχει ικανότητα κρίσης, το δικαίωμα ελεύθερης έκφρασης της γνώμης του, σχετικά με οποιοδήποτε θέμα το αφορά, λαμβάνοντας υπόψη τις απόψεις του παιδιού ανάλογα με την ηλικία του και τον βαθμό ωριμότητάς του.
2. Για τον σκοπό αυτό, θα πρέπει, ιδίως, να δίνεται στο παιδί η δυνατότητα να ακούγεται σε οποιαδήποτε διοικητική ή δικαστική διαδικασία που το αφορά, είτε με άμεσο τρόπο είτε μέσω εκπροσώπου ή αρμόδιου οργανισμού, κατά τρόπο συμβατό με τους διαδικαστικούς κανόνες της εθνικής νομοθεσίας.

ΕΙΔΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

1. ΑΠΟΦΥΓΗ ΤΥΧΟΝ ΕΠΙΒΛΑΒΩΝ ΕΠΙΔΡΑΣΕΩΝ ΣΤΟΥΣ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ

- ✓ Οι ερευνητές εκπαιδευτικών θεμάτων πρέπει να εγγυώνται ότι τόσο οι ίδιοι, όσο και οι βοηθοί και οι φοιτητές υπό την επίβλεψή τους εφαρμόζουν τις απαιτήσεις της νομοθεσίας, που αφορά την ερευνητική τους εργασία με παιδιά του σχολείου.
- ✓ Οι ερευνητές δεσμεύονται ότι σε περίπτωση ενδεχόμενης πίεσης ή δυσαρέσκειας των συμμετεχόντων, κατά την ερευνητική διαδικασία, θα

φροντίσουν να λάβουν όλα τα αναγκαία μέτρα, ώστε να μειώσουν αυτήν την αίσθηση της εισβολής στον προσωπικό χώρο των συμμετεχόντων και να τους κάνουν να νιώσουν άνετα. Επιπλέον, θα πρέπει να διακόψουν κάθε πράξη τους, έως και την έρευνα την ίδια, εφόσον προκαλεί συγκινησιακή ή άλλη βλάβη.

✓ Οι ερευνητές οφείλουν να συνυπολογίζουν τη «γραφειοκρατική πίεση» πολλών ερευνών, ιδίως των ερευνών επισκόπησης, και να φροντίζουν να ελαχιστοποιούν, για τους συμμετέχοντες στην έρευνα, την πρόσθετη, στα κανονικά τους ωράρια εργασίας, απασχόληση.

2. ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΚΙΝΗΤΡΩΝ ΓΙΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ

✓ Η παροχή κινήτρων από ερευνητές σε υποψήφιους συμμετέχοντες, για να ενθαρρύνουν τη συμμετοχή στην έρευνά τους, πρέπει να στηρίζεται στην κοινή λογική και να αποφεύγονται πράξεις με ενδεχόμενες αρνητικές συνέπειες (π.χ. προσφορά γλυκισμάτων σε παιδιά). Πρέπει, επίσης, να λαμβάνεται υπόψη ότι τα κίνητρα συμμετοχής ενδέχεται να έχουν επίπτωση είτε στον σχεδιασμό και την έκθεση της έρευνας είτε στις απαντήσεις των συμμετεχόντων.

3. ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΙΔΙΩΤΙΚΗΣ ΖΩΗΣ, ΕΜΠΙΣΤΕΥΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΑΝΩΝΥΜΙΑ

✓ Τα παιδιά δεν πρέπει ποτέ να εξαναγκάζονται σε συμμετοχή/να συμμετέχουν σε έρευνα.

✓ Ξεκινώντας έρευνα με παιδιά, οι ερευνητές οφείλουν να έχουν την ενυπόγραφη συναίνεση του γονέα ή νόμιμου κηδεμόνα. Οι υπογράφωντες πρέπει να έχουν το σύνολο της πληροφόρησης, σε κατάλληλη γλώσσα, καθώς και τη δυνατότητα να αρνηθούν. Αυτή η συναίνεση δεν σημαίνει ότι το παιδί συναινεί, αλλά ότι επιτρέπει στον ερευνητή να ζητήσει τη συναίνεση του παιδιού.

Οι ερευνητές μπορούν να παρακάμψουν τη συναίνεση του γονέα ή κηδεμόνα, στις περιπτώσεις όπου:

1. Η έρευνα έχει τον ελάχιστο δυνατό κίνδυνο για τους συμμετέχοντες.
2. Η έρευνα δεν μπορεί πρακτικά να διεξαχθεί εφόσον ο γονέας ή ο κηδεμόνας δεν είναι εκ των πραγμάτων σε θέση να προστατεύσει το παιδί (όπως π.χ. σε περιπτώσεις εγκαταλελειμμένων ή κακοποιημένων παιδιών).

✓ Αναλαμβάνοντας έρευνα με παιδιά, οι ερευνητές οφείλουν να ζητήσουν τη συμφωνία του παιδιού, εκτός εάν δεν είναι ικανό να συμφωνήσει (π.χ. τα

βρέφη) και εκτός των περιπτώσεων που αναφέρονται παραπάνω. Τα παιδιά δικαιούνται να λάβουν το σύνολο της πληροφόρησης σε γλώσσα κατανοητή γι' αυτά και να έχουν τη δυνατότητα να αρνηθούν.

✓ Η έρευνα με παιδιά σε θεσμικά πλαίσια, π.χ. σχολεία, θέτει ιδιαίτερα ζητήματα δεοντολογίας ως προς την ατομική συναίνεση, εάν π.χ. η συμμετοχή των παιδιών είναι ομαδική (μια σχολική τάξη). Οι ερευνητές οφείλουν να έχουν την ατομική συναίνεση του κάθε παιδιού και όχι μόνο της ομάδας (καθώς τα άτομα-μέλη μιας ομάδας ενδέχεται να πιεσθούν να συμμετάσχουν ενάντια στη θέλησή τους).

✓ Οι ερευνητές αποδέχονται ότι, εφόσον δεν απαιτείται η συναίνεση των γονέων ή κηδεμόνων, υποχρεούνται να έχουν τη συναίνεση θεσμικού οργάνου και, εάν τέτοιο όργανο δεν υπάρχει, άλλου θεσμικού οργάνου, με ειδίκευση στη Δεοντολογία της Έρευνας. Σε τέτοιες περιπτώσεις απαιτείται να είναι εμπιστευτικός και ανώνυμος ο χαρακτήρας κάθε πληροφορίας που αφορά προσωπικά δεδομένα, εκτός εξαιρέσεων (όπως, π.χ., εάν οι ερευνητές αποκτήσουν πληροφορίες που δείχνουν σαφώς ότι υπάρχει κίνδυνος για την υγεία ή τη ζωή των συμμετεχόντων στην έρευνα, των μαθητών, υπαλλήλων, πελατών ή άλλων). Σε αυτές τις περιπτώσεις, οι ερευνητές φροντίζουν ώστε η σημασία που αποδίδουν στα εμπιστευτικά δεδομένα να μην έρχεται σε αντίθεση με τις λοιπές αρχές της ερευνητικής δεοντολογίας, τους κανόνες συμπεριφοράς και τη νομοθεσία.

✓ Οι ερευνητές οφείλουν να εξασφαλίσουν ότι οι πληροφορίες φυλάσσονται σε ασφαλές μέρος και ότι οποιαδήποτε μορφή δημοσίευσης, συμπεριλαμβανομένης αυτής στο διαδίκτυο, δεν οδηγεί σε παραβίαση της συμφωνημένης εμπιστευτικότητας και ανωνυμίας.

4. ΕΚΘΕΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

✓ Οι ερευνητές δεν αυτοπροβάλλονται στην έκθεση των ευρημάτων τους σαν ικανοί να κάνουν διαγνώσεις είτε κατάλληλοι να παρέχουν συμβουλές, ούτε ποτέ κοινοποιούν πληροφορίες που κάποιο παιδί τους έδωσε εμπιστευτικά.

✓ Όλοι οι συμμετέχοντες δικαιούνται να λάβουν ενημέρωση σχετικά με τα ευρήματα της έρευνας.

Σημείωση: Για τις συγκεκριμένες οδηγίες λήφθηκαν υπόψη οι εξής κώδικες δεοντολογίας:

- Ethical Guidelines for Educational Research, British Educational Research Association, 2011
- Code of Ethics, American Educational Research Association, 2011
- The Research Ethics Guidebook for Social Science Researchers, Economic and Social Research Council and Institute of Education, 2011

- Ethical Guidelines for Educational Research, Scottish Educational Research Association, 2005
- Ο κώδικας δεοντολογίας του ΤΕΑΠΗ